



دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم انسانی
گروه زبان شناسی و زبان های خارجی

تحلیل و مقایسه محتوای کتاب فارسی قدیم و جدید پایه اول دوره ابتدایی

نگارش: مهدیه شرفی جم

استاد راهنما: آقای دکتر علی اصغر کاکوجویاری

استاد مشاور: آقای دکتر بهمن زندی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته آموزش زبان فارسی

شهریور 1388



مقد و :

راوررانشام نواى وسلایید ازان ست عى ارزره ه ندوم وآن رلبا اجام ان وش امام سام
ثا ا ت راق ر معرف «نم اخوق، م اخاق» از زما ت ر ان ا اجام ان قیاری دور
و رودان مام.

و ه از انا د روارناب آى دمرکا و وبارى وت را مان ان وش را مده دا و ن از انا دات انا د ان دنا ب
آى دمرزرى، شوره ان قیاری و درواتا د مرم دا ور وت نظارت ن پمان را ل دور ل پاس و
انان را دارم وبا از رر و روارم ناب آى دمرمن و مرام ناب آى ندس صدق ول دوران ل و
امام رسایدن ان وش، مام ال یارم در.

چکیده :

پژوهش حاضر با هدف تحلیل و مقایسه محتوای کتاب فارسی قدیم، (1378) و جدید (1387) پایه اول دوره ابتدایی انجام می گیرد. محتوای آموزش و پرورش یا به عبارتی برنامه درسی از جایگاه محوری برخوردار است و از عناصر مهم برنامه درسی، کتابهای درسی است که غالباً مورد بازنگری و بازنویسی مولفان آنها قرار می گیرد، تا مشخص شود چه اندازه در معرض تحول قرار گرفته اند. تصویر نسبتاً دقیقی از کم و کیف موجود را مشخص کرده و بینش های لازم را برای برنامه ریزان و دست اندر کاران طراحی برنامه درسی جهت تدوین برنامه های درسی مطلوب فراهم آورد. با توجه به اهمیت موضوع و نقش مهم کتب درسی در نظام آموزشی ایران که نظامی کتاب محور است و ویژگی های آموزش زبان فارسی پژوهش حاضر به تحلیل و مقایسه کتابهای فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید می پردازد.

این مقایسه شامل بررسی عناصر برنامه درسی در دو کتاب مذکور است که شامل اهداف آموزش، زمان آموزشی، بررسی نشانه ها از دید خواندن، روش تدریس، تمرینات، خط، راهنمایی تدریس و نوع ارزشیابی است. این پژوهش از حیث استفاده نتایج آن، پژوهشی کاربردی است و به لحاظ بررسی مقایسه ای این کتابها، پژوهشی تطبیقی محسوب می شود. نتایج به دست آمده، از تحلیل محتوای کیفی دو کتاب مذکور، حکایت از آن دارد که اکثر معیارهای پژوهش تفاوت قابل ملاحظه ای در بین دو کتاب را نشان می دهد. که این تمایز ناشی از عناصر برنامه درسی، رویکردهای آموزشی متفاوت دو کتاب، نگاه متمایز دو کتاب به مهارت های زبانی و ایجاد تغییراتی در کتاب جدید بر مبنای دستیابی بهتر و بیشتر به اهداف عنوان شده و تغییر روند آموزش معلم محور به شاگرد محور می باشد.

کتاب فارسی جدید نسبت به کتاب همتای خود زمینه سخن گفتن و قدرت ابراز وجود و ارتباط با دیگران را در دانش آموزان پرورش میدهد و از لحاظ سازگاری با رشد ذهنی و تکنولوژی و توجه به خلاقیت و پیوستگی محتوا در سطح بالاتری قرار دارد.

اهداف در کتاب فارسی جدید با اهمیت بیشتری جلوه داده شده است.

معلم میبایست در کتاب های جدید زمان کافی در اختیار دانش آموز قرار دهد تا او بتواند به کشف نشانه ها بپردازد، لذا زمان اختصاص یافته برای این درس از 9 ساعت به 11 ساعت افزایش داشته است.

نشانه ها و نمادها در کتاب فارسی جدید به گونه ای است که کودکان از همان آغاز قادر به خواندن آنها می باشند.

روش تدریس نشانه ها به گونه ای است که در کتاب فارسی جدید ، زمینه های بهبود آموزش نوآموزن را فراهم می کند .

تمرینات کتاب جدیدبا رشد و ذهنیت کودکان تناسب بیشتری دارد.
نوع خط درکتاب جدید شامل دو نوع خط خواندن و خط نوشتن است که نسبت به کتاب قدیم برتری دارد .

در راهنمای تدریس جدید ، ارائه انواع رویکرد های زبان آموزی و آشنایی با آنها ، کامل تر و گسترده تر است .

و در نهایت ارزشیابی در کتاب جدید ، به صورت یک فصل اختصاصی مورد توجه قرار گرفته است .

کلید واژگان :

تحلیل محتوی ، کتاب فارسی قدیم ، کتاب فارسی جدید، برنامه درسی ، دوره ابتدایی

فهرست کلی مطالب :

1	فصل اول: کلیات تحقیق
12	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق
68	فصل سوم: روش اجرای تحقیق
79	فصل چهارم: ارزیابی یافته های تحقیق
112	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
128	منابع و مأخذ

فهرست مطالب :

عناوین

فصل اول: کلیات تحقیق

- 2 1-1 مقدمه
- 3 2-1 بیان مسئله
- 5 3-1 اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
- 8 4-1 سوالات تحقیق
- 9 5-1 اهداف تحقیق
- 9 6-1 تعریف اصلاحات ، مفاهیم و واژگان

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق:

2- 1 بخش اول: مبانی نظری

- 13 1-1-2 مقدمه
- 15 2-1-2 تاریخچه برنامه درسی
- 17 3-1-2 تعریف برنامه درسی
- 19 4-1-2 عناصر برنامه درسی
- 21 5-1-2 مولفه های برنامه درسی
- 22 6-1-2 اهداف آموزشی
- 23 7-1-2 اجرای برنامه درسی
- 23 8-1-2 ارزشیابی آموزشی
- 25 9-1-2 مفهوم محتوا
- 26 10-1-2 ملاک های انتخاب محتوا
- 28 11-1-2 روش ها و رویکردهای آموزش زبان فارسی
- 32 1-11-1-2 تاریخچه سیر تحول رویکردها
- 33 12-1-2 هدف های آموزش زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
- 35 1-12-1-2 اهداف کلی آموزش زبان فارسی کلاس اول ابتدایی
- 36 1-1-12-1-2 اهداف کلی آموزش زبان فارسی سال 1378
- 37 2-1-12-1-2 اهداف کلی آموزش زبان فارسی سال 1387
- 39 13-1-2 ساختار و محتوای کتاب فارسی اول
- 40 1-13-1-2 ساختار محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی 1378

43	2-1-13-2 ساختار محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی 1387
	2-2 پیشینه تحقیق:
48	1-2-2 پیشینه عام
52	2-2-2 پیشینه خاص
	فصل سوم: روش اجرای تحقیق
69	1-3 مقدمه
69	3-2 نوع پژوهش
70	3-3 روشهای اجرایی پژوهش
71	3-4 جامعه آماری
71	3-5 نمونه آماری
71	3-6 شیوه جمع آوری اطلاعات
72	3-7 تعریف تحلیل محتوا
73	3-8 روش های تحلیل محتوا
74	3-9 مراحل تحلیل محتوا
76	3-10 مراحل انجام پژوهش حاضر
	فصل چهارم: ارزیابی یافته های پژوهش
80	1- بررسی اهداف آموزشی کتابهای فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید
93	2- بررسی زمان بندی کتاب های فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید
96	3- بررسی کتاب های فارسی اول دبستان قدیم و جدید از لحاظ خواندن نشانه ها
102	4- بررسی تدریس نشانه ها در دو کتاب فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید
106	5- بررسی دو کتاب فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید به لحاظ تمرینات
108	6- بررسی خط دو کتاب فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید
109	7- مقایسه کتاب راهنمایی تدریس فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید
111	8- مقایسه ارزشیابی در دو کتاب فارسی اول دبستان قدیم و جدید
	فصل پنجم
113	1-5 مقدمه
113	2-5 نتیجه گیری و بحث
	1-2-5 کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر هدفهای آموزشی چه تفاوت هایی دارند؟
113	

2-2-5 کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر زمان مورد نیاز برای آموزش چه تفاوت‌هایی

دارند؟

115

116 3-2-5 نشانه‌های کتاب فارسی اول جدید و قدیم از جهت خواندن چه تفاوت‌هایی دارند؟

4-2-5 چه تفاوت‌هایی بین کتاب فارسی اول دبستان جدید و قدیم از نظر تدریس نشانه‌ها وجود

دارد؟

118

119 5-2-5 کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر تمرینات چه تفاوت‌هایی دارند؟

6-2-5 کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر نوع خط نوشتاری چه تفاوت‌هایی دارند؟

121

7-2-5 کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر راهنمایی تدریس چه تفاوت‌هایی دارند؟

121

123 8-2-5 کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر نوع ارزشیابی چه تفاوت‌هایی دارند؟

126 3-5 پیشنهاد های پژوهشی و اجرایی

126 4-5 محدودیت های تحقیق

128 منبع و مأخذ

فهرست جداول

عناوین

- جدول 1-4 بررسی اهداف کلی آموزش زبان فارسی در سال اول ابتدایی
(در کتاب قدیم و جدید) 82
- جدول 2-4 بررسی اهداف آموزش زبان فارسی در قالب نگاره ها سال اول ابتدایی 86
- جدول 3-4 بررسی اهداف تدریس نشانه ها در کتاب فارسی اول ابتدایی قدیم و جدید 91
- جدول 4-4 زمان بندی آموزش فارسی در پایه اول ابتدایی در دو کتاب فارسی قدیم و جدید 95
- جدول 5-4 بررسی تطبیقی نشانه ها در دو کتاب فارسی قدیم و جدید 98
- جدول 6-4 ترتیب آموزش نشانه ها 101
- جدول 7-4 بررسی کلمات کلیدی در دو کتاب بخوانیم و بنویسیم در کتاب فارسی 104

فصل اول

کلمات

1-1 مقدمه

با ورود به هزاره سوم، آدمی با پدیده‌هایی نظیر ارتباطات گسترده، مهاجرت، شبکه سازی و انفجار اطلاعات و دانش مواجه گردید که قادر است امکانات وسیعی برای آزمایش و ابداع شیوه‌های همزیستی نوین پدید آورده و سبب می‌شود که دنیا با عرصه‌های نوین اطلاع رسانی و فرهنگی و آموزشی روبرو گردد.

در این میان آموزش و پرورش به لحاظ ارتباط مستقیم و همه جانبه‌ای که با مقوله اطلاعات و دانش دارد، بیش از سایر نهادهای اجتماعی در معرض تغییر و تحولات قرار داشته و فن آوری اطلاعات¹ (IT) به عنوان یک قلمرو جدید، جایگاه خود را در این عرصه یافته است.

با این حال توجه به تفاوت دو مفهوم اطلاعات² و دانش³ در تبیین نقش آموزش و پرورش ضروری به نظر می‌رسد. اطلاعات را می‌توان به سان نهادهایی در نظر گرفت که متضمن معانی ساده‌ای هستند، اما دانش به مفاهیمی اطلاق می‌شود که در برگیرنده شبکه‌ای از ارتباطهای ممکن به ساختار منسجم و با معنایی است که در آن تجربیات، بر طول محور نهادهای مورد قبول عام ساختار یافته است. (ارل موراگ⁴، 2003).

با این تبیین، جایگاه و اهمیت مدارس در آموزش و پرورش تا حدودی قابل تأمل است. زیرا آنچه در مدارس روی می‌دهد، صرفاً انتقال اطلاعات نیست، بلکه ساختن و بنا کردن دانش است، زیرا براساس یافته‌های مکتب سازه گرایی⁵ معلم و شاگرد در ساختن و ایجاد معرفت با یکدیگر تشریک مساعی می‌کنند.

همانگونه که صاحب نظران معتقدند، محتوای آموزش و پرورش یا به عبارتی برنامه درسی از جایگاه محوری برخوردار است. محتوا⁶ به مجموعه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، نگرش‌ها، مفاهیم و ارزش‌هایی گفته می‌شود که دانش آموز می‌بایست در مدارس بیاموزند. مهمترین بخش محتوا مواد درسی مختلفی است که در قالب موضوعات متعدد چون ریاضی، علوم، فارسی و غیره در کتاب‌های درسی⁷ جمع-آوری و به دانش آموزان ارائه می‌شود. بر این اساس کتاب درسی به عنوان مهمترین و اصلی ترین مرجع یادگیری در نظام آموزشی قرار گرفته نقش بسیار مهمی را نسبت به سایر رسانه‌ها ایفا کرده و نقطه ثقل فعالیت‌های آموزشی قرار می‌گیرد.

¹Information Technology

²Data

³Knowledge

⁴Moragh, Earl (2003)

⁵- Constructivism

⁶-Content

⁷- Text Book

کتاب درسی دربردارنده بخشهای نوشتاری، تصاویر و تمرین‌هایی است که در راستای تحقق اهداف کتاب انتخاب و سازماندهی می‌شود. به عبارتی کتاب درسی کتابی است که از انواع آموزش در تمام سطح حمایت می‌کند. (وست بری^۸، 1999)

این رسانه با اهمیت فعالیت‌های معلمان را جهت می‌دهد و فعالیت‌های دانش‌آموزان براساس کتاب ارزیابی می‌شود.

با توجه به تایید برنامه درسی جدید زبان آموزی در سال تحصیلی 79-1378 و اقدام‌هایی در جهت تغییر، اصلاح تدوین و تالیف کتب فارسی ابتدایی و اجرای آن در سال تحصیلی 82-1381، این پژوهش در پی آن است که با تحلیل محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی قدیم (1378) و مقایسه آن با کتاب فارسی اول ابتدایی جدید (1387) موارد تشابه و تفاوت آنها را مشخص و براساس آن، ارزیابی و استنتاج صورت گیرد.

1-2 بیان مسأله

در مقدمه، از اطلاعات به عنوان مجموعه داده‌ها یاد شد که جایگاه آنها در بدنه دانش قرار می‌گیرد و لذا با صورت بندی و ایجاد ساختار منسجم و هماهنگی از اطلاعات می‌توان به نوع مشخصی از دانش دست یافت. در مفاهیم علمی، دانش از ویژگی‌هایی، همچون خلق مجدد، مفهوم سازی و شرح و تفسیر فعالیت‌های ذهن آدمی برخوردار است که همگی مقوله‌هایی فراتر از اطلاعات و داده‌ها هستند و انتقال صرف اطلاعات مستلزم ویژگی‌های مذکور نیست. بلکه یادگیری با معنا و کارآمد توسط معلمان زمانی امکانپذیر است که با مشارکت فعال دانش‌آموزان، قادر به خلق مجدد مفاهیم به صورت منسجم و با معنا باشند. چنین مقصودی زمانی حاصل می‌شود که معلمان علاوه بر داشتن ویژگی‌های شخصیتی مطلوب و تخصصی در موضوع مورد نظر، از "طرح درس" استفاده کنند.

به نظر برخی صاحب‌نظران نظیر جان کولمن^۹ عناصر ضروری برای طرح درس عبارتند از:

الف- هدف یا غرض و مقصود ویژه درس

ب- مقدمه‌ای که درس خاصی را به آموخته‌ها و تجارب قبلی مرتبط سازد.

^۸-Westbury,I, (1999)

^۹- John Colmun

ج- "محتوا، یا چیزی که جوهر موضوع درس را تشکیل می‌دهد".

د- خلاصه درس به منظور تقویت یادگیری ویژه

ه- ارزشیابی به منظور آنکه معلوم شود که فراگیر به هدف خاص یادگیری دست یافته است. (گوتگ¹، 1382، ص 15)

در اظهار نظر کولمن، محتوا یا جوهر موضوع درس یک عنصر ضروری برای طرح درس در نظر گرفته شده که غالباً بخش قابل توجهی از آن در "کتاب درسی" تحقق می‌یابد.

از سوی دیگر برخی متخصصان برنامه ریزی آموزشی و درسی معتقدند که کسانی که در برنامه ریزی درسی دخالت داده می‌شوند عبارتند از: (1) یادگیرندگان، (2) "معلمان و نویسندگان کتب درسی" (3) والدین و افرادی که به نحوی در تهیه و تدارک فرصت‌های یادگیری برای دانش‌آموزان نقشی دارند، و (4) افراد "حرفه‌ای" و متخصصان برنامه ریزی و روشهای آموزشی، تکنولوژیتهای آموزشی و متخصصان ارزشیابی و غیره (تقی پور ظهیر، 1377، ص 52) و نیز معتقد که "کتب درسی" از عواملی است که بر برنامه ریزی درسی تاثیر گذارند. (همان، ص 52)

بر این اساس، جایگاه و منزلت "کتب درسی" علاوه بر برنامه ریزی آموزشی و درسی بر فرایند طرح درس تاثیر گذار بوده و به عنوان یک عامل مهم و اساسی، نقشی مهم و بی بدیل در یادگیری دانش‌آموزان ایفا می‌کند و لذا هر نوع تلاش در جهت بهبود کمی و کیفی آن، می‌تواند فرایند یادگیری را تسهیل نموده و آن را تعمیق بخشد.

در این میان کتاب فارسی اول ابتدایی به چند جهت حائز اهمیت ویژه‌ای است، ابتدا به لحاظ ضرورت حفظ و تقویت زبان مادری و اینکه کتاب‌های فارسی اول ابتدایی در امر آموزش نقش بسیار مهمی را دارند و پایه و اساس کتاب‌های درسی نیز می‌باشند، از موقعیت‌های کم نظیری برخوردار است و باید اذعان نمود که در خصوص اهتمام به حفظ و تعالی جایگاه آن، تلاش و کوشش جدی به عمل نیامده است.

بررسی وضعیت موجود کتابهای درسی از این جهت مهم است که تصویر دقیق از کم و کیف موجود به مضامین را به دست می‌دهد و در حکم بررسی وضعیت موجود، بینش‌های لازم را برای برنامه

¹0- Gouteg

ریزان و دست اندر کاران طراحی برنامه درسی جهت تدوین برنامه های درسی و پوشش دادن حیطه ها و برنامه های درسی را فراهم می آورد. (حکیم زاده و همکاران 1386)

از این رو این پژوهش به ارزیابی مندرجات کتاب فارسی قدیم اول دبستان (1378) و مقایسه آن با مطالب کتاب فارسی جدید اول دبستان (1387) می پردازد تا با روش تحلیل محتوا¹¹ مشخص شود که کتابهای مذکور از چه شباهتها و تفاوتهایی برخوردار بوده و نقاط قوت و ضعف آنها معلوم گردد و در نهایت به ارائه پیشنهادات پژوهشی نیز منجر شود تا اینگونه پژوهشها زمینه ای برای تحول بخشیدن به کتب درسی ابتدایی و در نهایت دگرگونی در آموزش و پرورش باشد.

1-3 ضرورت و اهمیت پژوهش

گرایش آدمی به کمال و تعالی، انگیزه حرکتهای وی در طول تاریخ محسوب می شود، با توجه به این واقعیت که هر گروه و یا ملتی مصداق کمال را در چیزی متفاوت از سایرین جستجو می کرده اند ولی همه اقوام و ملل در یک نکته توافق دارند و آن، نقش تربیت در پیشرفت و موفقیت انسان است. افلاطون عقیده داشت که " تربیت خوب آن است که روح و بدن را از همه زیبایی و کمالی که قابلیت قبولش را دارند بهره دهد. " (فردریک مایر¹²، 1350، ج 1، ص 13)

لازمه تربیت خوب و مطلوب، توجه به مراحل تربیت و خصائص روانی آنهاست، زیرا آگاهی از ویژگیهای کودک در دوران رشد، موجب می شود، اصول و روشهای به کار گرفته توسط مربیان مطابق با نیازها، ویژگیها و اقتضای سن کودک تنظیم گردد.

موریس دبس¹³ ویژگیهای کودک در سنین ابتدایی (12-7 سالگی) را عبارت می داند از :

1- " ظهور مفاهیم اجمالی " Ó در این دوره " فکر مرکب از مناسبات " جانشین " فکر درهم آمیخته " دوره پیشین می گردد.

2- علاقه به کار- در این دوره، علاقه به کار و رفتار جدید کودک نسبت به آن پرورش می یابد.

3- دوره کمون- در این دوره تخیل تخفیف یافته و گاهی همراه با میل به عجائب از میان می رود.

¹¹ Content Analysis

¹² Murvice Debes

4- " سن دانایی " Ó کودک در این سنین می‌تواند هر چیزی را که مورد علاقه اوست یاد بگیرد و قوه حافظه نیز از نه سالگی به سرعت توسعه می‌یابد.

5- " ظهور استعدادها " Ó توانایی و قابلیت‌های کودک بتدریج یکی پس از دیگری در او آشکار می‌شود.

6- میل به زندگی اجتماعی - این سنین، دوره رفاقت است و روابط اجتماعی به شکل روابط میان دو فرد و یا زندگی گروهی ظاهر می‌شود.

7- میل به فعالیت Ó کودک در این سالها شیفته فعالیت است و این امر نشانه نیروی فرایند و شور و نشاط حیاتی شدید و سازگاری او با عالم اشیاء است. (موریس دبس، 1368، ص 108)

تامل در خصائص مذکور کودک ابتدایی بیانگر این واقعیت است که با وجود " سن دانایی " و " ظهور استعدادها " چنانچه برنامه درسی متناسب با ویژگیهای مذکور و نیز احتیاجات روحی و روانی او طراحی می‌شود، دوره ابتدایی را به دوره‌ای کارآمد و پیشرو مبدل می‌نماید. از سوی دیگر برنامه درسی^{۱۳} به عنوان محور فعالیتهای تربیتی، تعیین کننده محتوای برنامه برای فعالیتهای آموزش و پرورش است. در بخش اعظم تاریخ آموزش و پرورش، برنامه درسی در مقطع ابتدایی شامل مهارتهای بنیادی خواندن، نوشتن، و حساب کردن بوده است. (گوتک، 1382، ص 12)

در مفهوم عام، برنامه درسی را می‌توان به عنوان تجارب سازمان یافته‌ای تعریف کرد که متعلم تحت راهنمایی و نظارت مدرسه کسب می‌کند. در مفهوم دقیقتر اما محدودتری، برنامه درسی شامل رشته منظمی از واحدهای درسی و موضوعاتی است که برنامه آموزشی رسمی مدرسه را تشکیل می‌دهد. (همان، ص 13)

برنامه درسی خود شامل دو نوع " موضوع مدار " و " فرایند مدار " است. در برنامه درسی موضوع مدار، مواد و موضوعات آموزشی، به صورت سلسله مراتب سازمان داده می‌شود به طوری که موضوعات کلی تر که حتمی تلقی می‌شوند، نسبت به موضوعات دیگر از اولویت برخوردار می‌گردند و در برنامه درسی " فرایند مدار " سعی به عمل می‌آید که مهارتهای روش شناختی را در متعلمان ایجاد کند تا به مدد آنها تجربه‌های نامتعیّن انسانی را سازماندهی کند. (همان، ص 14)

13-Curriculum

14- Subject Matter Curriculum

15- Process - Oriented

در نظام آموزش و پرورش کشور ما که بر شیوه برنامه درسی " موضوع مدار " متکی است ، " کتاب درسی " به عنوان بخش اساسی موضوع درس مورد توجه قرار می‌گیرد و بر منطق موضوع درس استوار است . لذا طراحی ، سازماندهی و تدوین کتب درسی در مقاطع مختلف آموزش به ویژه در مقطع ابتدایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا اگر ویژگیهای کتاب درسی مطابق با استانداردهای تعریف شده نبوده و بطور کامل ، دقیق و جامع متناسب با نیازها ، خصوصیات و اقتضائات سنی کودک دبستانی نباشد ، نتیجه مطلوبی از تلاشهای به عمل آمده در عرصه‌ی ، تصمیم و تربیت حاصل نخواهد شد.

و اگر محتوای کتاب های درسی به گونه ای تدوین و سازماندهی شود که به جای انتقال انبوه واقعیت های علمی ، مفاهیم و مضامین اساسی را پرورش داده و نیز دانش آموزان را بیشتر در معرض تجارب یادگیری قرار دهند ، می توان گفت که نقش اساسی خود را ایفا کرده است .

توجه به برخی واقعیت‌های دیگر ، ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر را تبیین می‌کند. از جمله تامل در اهداف دوره ابتدایی مصوب شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ 1377 بیانگر این نکته است که این اهداف در 8 حیطه مختلف تنظیم گردیده که از جمله آنها اهداف علمی و آموزشی دوره ابتدایی است. در ذیل اهداف علمی و آموزشی ، این هدف بیان شده که : " کودک ابتدایی با زبان فارسی آشنایی دارد و می‌تواند از کتاب و روزنامه استفاده کند ."

(دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش ، 1377)

واقعیت دیگر که باید مورد توجه قرار گیرد ، جایگاه و موقعیت زبان فارسی در میان سایر مهارتها و قابلیت‌هاست ، زیرا زبان فارسی ، علاوه بر زبان مادری و نقش آن در همزیستی و تفاهم آحاد ملت ، از جذابیت و گیرایی خاصی آکنده است که ضرورت آموزش صحیح آن را دو چندان می‌سازد. شاید بی‌مناسبت نباشد که اشاره‌ای به عبارتی از کومنیوس¹⁶ به عنوان یک مربی فرهیخته داشته باشیم .

وی معتقد است که چهار گونه نهاد یا سازمان تربیتی ، وظیفه تعلیم و تربیت را بر عهده دارند. نخست ، مدرسه دامان مادر که نمودار تربیت کودک در خانه است . در این مرحله‌ی مهم این است که والدین نمونه‌ها و الگوهای سودمندی برای کودکان خود باشند و در خانه بر آرمانهای اخلاقی و مذهبی تکیه شود. دوم ، " مدرسه زبان مادری " که در آن بر تحصیل زبان مادری بیش از سایر موضوعات تکیه خواهد شد و در عین حال علم و هنر نباید فراموش شود. سوم ، مدرسه لاتین که

¹⁶ Comenius

مختص دانش آموزان بهتر است . چهارم ، دانشگاه و سفر که پیشوایان جامعه را می‌آفرینند. (فردریک مایر ، 1350 ، ج 1 ، ص 280)

چنانچه در بالا ملاحظه می‌شود " زبان مادری " به عنوان یک نهاد تربیتی از کارآمدی ، تاثیر گذاری و اولویت خاص برخوردار است. لذا زبان فارسی به عنوان زبان مادری دانش آموزان ایرانی و به ویژه کودکان ابتدایی از جایگاه ویژه‌ای در برنامه درسی موضوع مدار برخوردار است ، زیرا سلسله مراتب دروس این مقطع (ابتدایی) ، از اولویت کم نظیری آکنده بوده و نه تنها به عنوان " موضوع یادگیری " بلکه به منزله ابزار ارتباط ، گفتگو و تفاهیم نیز تلقی می‌شود.

و اما کتاب فارسی از کتاب‌های اساسی دوره ابتدایی است که می‌بایست ایفاگر نقش‌ها و فعالیت‌های گوناگونی برای تحقق اهداف زبان آموزی ، ارزشی ، نگرش ، املائی ، ادبی و مهارت‌های زندگی باشد ، تا دانش آموزان را برای زیستن متعالی و شناخت درست و دقیق زبان و فرهنگ و ادبیات آماده نماید. (ذوالفقاری ، 1383 ، ص 1)

براساس مطالب مذکور و نیز با اذعان به این واقعیت که آموزش و پرورش کشورمان باید در مسیر تحول و دگرگونی قرار گیرد و آهنگ رشد و بالندگی در نهاد تعلیم و تربیت باید شتاب بیشتری به خود گیرد و با توجه به اینکه کتابهای درسی همواره نقشی اساسی در فرآیند تعلیم و تربیت ایفا کرده و مهمترین مرجع یادگیری محسوب شده و فعالیت دانش آموزان و معلمان ، براساس محتوای کتاب‌ها مورد بررسی و ارزشیابی قرار می‌گیرد. و از آنجائیکه تحلیل محتوا یکی از روش‌های پژوهش است که براساس آن می‌توان محتوای کتاب‌ها را به منظور تعیین پیامهای واقعی آنها بررسی نمود ، پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی قدیم (1378) و جدید (1387) را مدنظر قرار می‌دهد. که با مقایسه میان وضع کنونی و وضع پیشین ، امکان ارزیابی موقعیت‌ها و روند تحولات را میسر می‌سازد.

1-4 سوالات پژوهش

با توجه به اینکه تحقیق از نوع ارزشیابی (تحلیل محتوا) می‌باشد ، بنابراین در این بررسی ، کوشش می‌شود تا پاسخ مناسبی برای سوالات زیر فراهم گردد:

1- کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر هدفهای آموزشی چه تفاوت‌هایی دارند؟

2- کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر زمان مورد نیاز برای آموزش چه تفاوت‌هایی دارند؟

3- نشانه‌های کتاب فارسی اول جدید و قدیم از جهت خواندن چه تفاوت‌هایی دارند؟

4- چه تفاوت‌هایی بین کتاب فارسی اول دبستان جدید و قدیم از نظر تدریس نشانه‌ها وجود دارد؟

5- کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر تمرینات چه تفاوت‌هایی دارند؟

6- کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر نوع خط نوشتاری چه تفاوت‌هایی دارند؟

7- کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر راهنمایی تدریس چه تفاوت‌هایی دارند؟

8- کتاب فارسی اول جدید و قدیم دبستان از نظر نوع ارزشیابی چه تفاوت‌هایی دارند؟

1-5 اهداف پژوهش

هدف کلی:

تحلیل و مقایسه محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی سال 1378 و کتاب فارسی اول

ابتدایی سال

1387

اهداف جزئی:

شامل بررسی تطبیقی عناصر برنامه درسی در دو کتاب فارسی اول ابتدایی قدیم و

جدید با توجه به اهداف آموزشی، زمان آموزشی، تفاوت نشانه‌ها از دید خواندن، چگونگی روش

تدریس نشانه‌ها، تمرینات، خط، راهنمای تدریس و نوع ارزشیابی)

1-6 تعریف اصطلاحات و واژگان تحقیق

برخی از اصطلاحات مورد نظر در این پژوهش به شرح زیر تعریف می‌شوند:

آموزش^{۱۷}: مجموعه‌ای از رویدادهای از پیش طراحی شده را که بر یادگیرندگان به طریقی اثر می‌کند که یادگیری آسان شود، آموزش می‌نامند. (زندى، 1383، ص 7)

آموزش ابتدایی: به آن دوره از آموزش و پرورش گفته می‌شود که در کودکی معمولاً از سن 5 تا 7 سالگی آغاز و تقریباً با دوره نوجوانی ادامه می‌یابد. در این دوره به کودکان مهارت‌ها و معلوماتی آموخته می‌شود که جامعه از همه افرادش می‌خواهد و هر فرد باید آنها را یاد بگیرد. (فرمیانی، 1378، ص 191)

برنامه درسی: مجموعه‌ای از فعالیت‌های یاد دهی **0** یادگیری برای ایجاد تغییرات در رفتار فراگیران و ارزشیابی از میزان (تغییرات. لوی. فرید، مشایخ، 1374. ص 9) و نیز نقشه‌ای است که به ارائه محتوا و تجارب یادگیری مناسب برای رسیدن به هدفهای کلی و جزئی برای گروه معینی از فراگیران تهیه می‌گردد. (پروند 1378. ص 36)

برنامه ریزی درسی^{۱۸}: عبارت از پیش بینی و تهیه مجموعه فرصت‌های یادگیری برای جمعیتی مشخص به منظور رسیدن به آرمانها و اهداف آموزش و پرورش است که معمولاً در مدرسه انجام می‌گیرد. (تقی پور ظهیر، 1382، ص 4)

تحلیل محتوا: به معنای تحلیل علمی پیامهای ارتباطی است که با وجود جامع بودن از نظر ماهیت، نیازمند تحلیلی دقیق و منظم است که در آن محتوای مربوطه از طریق به کارگیری عینی و منظم قواعد مقوله بندی به جمع آوری اطلاعات پرداخته و به نتایجی رهنمون می‌شود که می‌تواند با هم مقایسه شده یا به کار گرفته شوند. سالار زاده. 1373. ص 12

خواندن^{۱۹}: عبارت است از دیدن و بازشناسی عناصر نوشتاری زبان (اعم از حروف، واژه‌ها و جمله‌های یک متن) (زندى، 1383، ص 89)

سواد^{۲۰}: مجموعه‌ای است از مهارت‌های فرد در شنیدن، گفتن، خواندن و نوشتن یک زبان، و دانش‌های مورد نیاز فرد برای زندگی. در جامعه امروز کسی را با سواد می‌دانیم که بتواند از اطلاعات و تجاربی که از طریق این مهارت‌ها کسب کرده است به نحو مطلوب و موثر در کار و زندگی خویش استفاده کند. (جهانشاهی، 1363،)

¹⁷- Instruction

¹⁸- Curriculum Planing

¹⁹- Reading

²⁰- literacy